

# Middelvei med fransk *touche*

## Franske og britiske preferanser i EUs sikkerhets- og forsvarspolitik

**Kristin M. Haugevik**  
forsker,  
NUPI

Denne artikkelen diskuterer betydningen av Frankrikes og Storbritannias preferanser i utviklingen av EUs felles sikkerhets- og forsvarspolitik (ESDP). Mer spesifikt: I hvor stor grad gjenspeiler ESDPs institusjonelle utvikling henholdsvis franske og britiske preferanser for sikkerhets- og forsvarspolitik? I hvilket omfang har de to landene bidratt finansielt og personellmessig til EUs første militære operasjoner? Disse problemstillingene er relevante av flere grunner. Først og fremst har Frankrike og Storbritannia vært toneangivende i utviklingen av ESDP siden det viktige Saint Malo-initiativet i 1998, og det er derfor interessant å undersøke i hvilken grad dette engasjementet reflekteres i ESDPs nåværende institusjonelle design og i gjennomføringen av de første militære EU-operasjonene. For det andre har den rasjonalistiske antakelsen om at stater til enhver tid beskytter egne preferanser i relasjoner med andre stater, lenge stått særlig sterkt innenfor sikkerhets- og forsvarsstudier. Det har vært antatt at stater ikke er villige til å avgi suverenitet eller inngå kompromisser på dette sensitive politikkområdet med mindre de er trygge på at deres preferanser ivaretas bedre gjennom samarbeid enn alenegang. Gjennomgangen av fransk-britiske preferansers betydning for utviklingen av ESDP vil dermed kunne si noe om hvorvidt en slik forklaringsmodell er fruktbar i denne typen studier.

---

Dette prosjektet er finansiert av NUPIs strategiske program for europeisk og transatlantisk sikkerhet og Forsvarsdepartementet. En tidlig versjon av artikkelen ble presentert på et internseminar på NUPI tidligere i år. Takk til Walter Carlsnaes, Nina Græger, Halvard Leira, Kari Osland, Pernille Rieker, Anders G. Romarheim, Andreas Selliaas og Ståle Ulriksen for kommentarer på dette seminaret. Takk også til Benjamin de Carvalho, Iver B. Neumann og en anonym fagfelle for kommentarer til siste utkast.

Ettersom spørsmålet om preferanseendringer utgjør en sentral del av analysen, er det først formålstjenlig med en gjennomgang av Frankrikes og Storbritannias tradisjonelle preferanser i europeisk sikkerhets- og forsvarspolitik. To variabler regnes som særlig viktige i denne sammenhengen: for det første preferanser for avgivelse av nasjonal suverenitet til EUs overnasjonale organer, for det andre preferanser for ESDPs grad av autonomi i forholdet til NATO.

Videre i artikkelen skisseres to teoretisk baserte antakelser vedrørende Frankrike og Storbritannias roller i utviklingen av ESDP: På den ene siden kan ESDP betraktes som et minste felles multiplum mellom eksogent (ytre) gitte franske og britiske preferanser, hvor det minst integrasjonsvillige landet (Storbritannia) har avgjort hastigheten og omfanget av integrasjonsprosessen. På den andre siden kan man tenke seg at britiske og/eller franske preferanser har gjennomgått en endring, og følgelig at de opprinnelige preferansene ikke nødvendigvis er reflektert i ESDPs nåværende institusjonelle design og i gjennomføringen av militære operasjoner. Disse to perspektivene danner grunnlaget for artikkelens analyse. Først behandles spørsmålet om grad av overnasjonalitet og grad av autonomi slik det fremgår i offisielle EU-dokumenter og i de offisielle nasjonale diskurser. Deretter drøftes Frankrike og Storbritannias finansielle og personell/utstyrsmessige bidrag til tre militære ESDP-operasjoner (Makedonia, Kongo, og Bosnia & Hercegovina) i lys av de samme preferansene. Analysen viser at mens Frankrike i stor grad har fått gjennomslag for sine utgangsprefranser i ESDP-sammenheng, har britiske preferanser gradvis blitt utfordret og modifisert. Denne observasjonen ligger til grunn for artikkelens hovedkonklusjon om at dagens ESDP kan betraktes som en middelvei med fransk *touche*.

## Franske kontra britiske preferanser i europeisk sikkerhets- og forsvarssamarbeid

Gjennom mer enn femti år med europeisk integrasjon har både Frankrike og Storbritannia hatt avgjørende innflytelse på integrasjonsprosessens hastighet og omfang. Men mens Frankrikes rolle gjerne anses for å ha vært *konstituerende* for EUs utvikling, har Storbritannias i større grad vært *begrensende*. Dette har også vært tilfelle i spørsmålet om europeisk sikkerhets- og forsvarspolitik, hvor Frankrike har markert seg som pådriver for et handlekraftig og autonomt ESDP, mens Storbritannia har ønsket å holde igjen av hensyn til nasjonal selvråderett og forholdet til NATO og USA.

For Frankrikes del har de nasjonale preferanser i sikkerhetspo-

litikken fremstått som gjennomsyret av to siktemål. For det første å gjenreise nasjonens gamle storhet – «la grandeur de la France» – og for det andre å utvikle en integrert, autonom og handlekraftig europeisk sikkerhets- og forsvarspolitik med et militært forsvar (se f.eks. Holm 2005, Howorth 2000). Charles de Gaulles proklamasjoner om at «Frankrike ville ikke være Frankrike uten sin storhet» (de Gaulle 1959, min overs.)<sup>1</sup> og «det er Europa, fra Atlanterhavet til Uralfjellene, som vil avgjøre verdens skjebne» (de Gaulle 1954: 1, min overs.)<sup>2</sup> tjener som gode illustrasjoner på nettopp dette. Disse grunnleggende visjonene har gjort seg gjeldende også gjennom Jacques Chiracs elleve år lange presidentskap. Et av «chiracismens» kjerneelementer synes å være nettopp ideen om at Frankrike gjennom et delvis overnasjonalt EU – «une fédération d’Etats-nations» – kan gjenvinne noe av sin gamle storhet og redusere den amerikanske innflytelsen i Europa. Med basis i dette har de dominerende franske preferansene for ESDP fremstått som en kombinasjon av *konføderalisme* og *begrenset atlantisme*.<sup>3</sup>

Til sammenlikning har Storbritannia gjennom historien hatt et mer anstrengt forhold til den europeiske integrasjonsprosessen.<sup>4</sup> Winston Churchill understreket i sin tid at Storbritannia var «with Europe, but not of it» (Churchill 1930), og at han i valget mellom de Gaulle og Franklin D. Roosevelt alltid ville foretrekke sistnevnte (siteret i Grant 2005: 89). På samme måte slo Margaret Thatcher fast at

In my lifetime all our problems have come from mainland Europe and all the solutions have come from the English-speaking nations across the world (siteret i MacAskill 1999).

Denne europaskeptiske tilnærmingen forklares gjerne ut fra to grunnleggende faktorer i britisk politikk: *antiføderalisme* og *transatlantisme* (se f.eks. George 1998: 279–80, Hill 1996: 86). Det første henspiller på Storbritannias sterke motvilje mot å avgi nasjonal suverenitet til EUs overnasjonale organer. Det andre viser til ønsket om å beskytte den transatlantiske alliansens forrang i europeisk sik-

1 «Bref, à mon sens, la France ne peut être la France sans la grandeur» (de Gaulle 1954: 1).

2 «C’est l’Europe, depuis l’Atlantique jusqu’à l’Oural, c’est tout l’Europe, qui décidera du destin du monde» (de Gaulle 1959). Det er verdt å merke seg at de Gaulles definisjon av Europa ekskluderer Storbritannia.

3 For en diskusjon av begrepene føderalisme og konføderalisme i EU-sammenheng, se Burgess (2000).

4 Ikke minst gjelder dette den britiske befolkningen og pressen, som har hatt for vane å møte ethvert skritt i retning Europa med skepsis (se f.eks. Huhne 2003, MacAskill & Watt 2000).

kerhets- og forsvarspolitik, herunder det «spesielle forholdet» til USA. Interessen var derfor stor da britenes nye statsminister Tony Blair i 1997 erklærte at han ønsket å gi Storbritannia lederskap i Europa (sitert i Deighton 2001: 311). «Blairismen» følger i så måte en «ja takk, begge deler»-filosofi: Storbritannias posisjon i EU skal styrkes, men samtidig skal avgivelse av suverenitet begrenses og den transatlantiske alliansens forrang vernes om.

## To perspektiver på fransk-britiske preferanser og ESDP

Rasjonalistiske antakelser om at ESDP reflekterer et minste felles multiplum mellom EU-landenes preferanser, har lenge stått sentralt i EU-litteraturen. Andrew Moravcsik fremholder for eksempel at stater går gjennom tre faser i sine forhandlinger med andre stater i EU.<sup>5</sup> I utgangspunktet definerer statene et grunnleggende sett av preferanser. Disse preferansene er eksogent gitt og følgelig relativt upåvirket av omkringliggende faktorer. På basis av preferansene utvikles så konkrete strategier for forhandlinger. Dersom forhandlingene resulterer i enighet, bestemmer statene seg i neste omgang for om de ønsker å formalisere sine kompromisser i form av nedfalte lover eller institusjoner. Moravcsik understreker imidlertid at slik institusjonalisering kun finner sted når den enkelte stat har mer å tjene på samarbeid enn alenegang (Moravcsik 1998: 20). Likeledes påpeker Philip Gordon (sitert i Smith 2003: 4) at EUs medlemsland vil avgi suverenitet kun i situasjoner hvor gevinsten ved felles handling er så høy at det kan forsvares, eller hvor landenes interesser er så sammenfallende at det medfører liten risiko.

Ut fra et slikt perspektiv forutsetter fransk-britisk enighet om ESDP at Frankrikes visjon om å etablere handlekraft og autonomi forliket med Storbritannias ønske om å beskytte nasjonal suverenitet og NATOs rolle. Ettersom det minst integrasjonsvillige landet antas å bestemme hastigheten på og graden av integrasjon, må spekteret av mulige kompromiss antas å ligge innenfor hva Storbritannia *maksimalt* kan akseptere og hva Frankrike *minimalt* kan akseptere. Utfallet av forhandlinger bestemmes dermed av hvor langt partene er villige til å strekke seg i det enkelte spørsmål. I tillegg må bigevinster utover den direkte fortjenesten og alternativkostnader ved å velge et handlingsalternativ fremfor et annet tas

5 Moravcsik regnes gjerne som selve opphavsmannen til den liberale intergovernmentalistiske tilnærmingen til europeisk integrasjon (se Moravcsik 1993).

med i betraktningen. Enighet mellom Frankrike og Storbritannia i ESDP-spørsmål vil for eksempel kunne medføre bigevinster i form av bedre fransk-britiske relasjoner og kompaniskap også på andre politikkområder. Samtidig vil et samarbeid også kunne medføre alternativkostnader, for eksempel gjennom lavere valgoppslutning for britiske ledere hos den europaskeptiske britiske befolkning, og gjennom å svekke Storbritannias posisjon i USA. En tungtveiende alternativkostnad for Frankrikes del vil være at landet vanskelig vil kunne oppnå sin målsetning om et effektivt og handlekraftig ESDP uten den militære stormakten Storbritannia på laget. Frankrikes daværende utenriksminister Dominique de Villepin bekreftet i 2003 at «et europeisk forsvar vil ikke kunne eksistere uten Storbritannia» (de Villepin 2003, min overs.),<sup>6</sup> mens Chirac har slått fast at «Europa ikke kan bygges uten Storbritannia» (Blair & Chirac 2004, min overs.).<sup>7</sup> Storbritannia sitter altså med et viktig trumfkort i ESDP-forhandlingene med Frankrike.

Imidlertid er det også mulig å tenke seg en situasjon hvor staters preferanser ikke nødvendigvis er eksogent gitt, men derimot påvirkes av endringer i sine nasjonale og internasjonale omgivelser. En slik tankegang vil være forenlig med en sosialkonstruktivistisk tilnærming til europeisk integrasjon (se f.eks. Checkel 2001, McSweeney 1999). Den europavennlige Blairs inntreden som britisk statsminister, krigene på Balkan og nye sikkerhetspolitiske utfordringer etter terrorangrepene på USA 11. september 2001 er eksempler på faktorer som kan ha påvirket de franske og britiske preferansene for ESDP. Slike preferanseendringer antas å finne sted gradvis, gjennom såkalte sosialisering- eller europeiseringsprosesser (Olsen 2003, Risse & Sikkink 1999). Studier den senere tid har vist at heller ikke franske og britiske preferanser er upåvirket av prosesser og institusjoner på europeisk nivå (f.eks. Haugevik 2005, Rieker kommer). Det kan altså ikke tas for gitt at ESDPs nåværende design vil reflektere de opprinnelige franske og britiske preferansene mht. grad av suverenitetsavståelse og grad av transatlantisme. Tvert imot antas det at staters identitet, interesser og preferanser er i konstant utvikling fordi de tilpasser seg omgivelsene de befinner seg i. Endringer i nasjonale sikkerhets- og forsvarspolitiske diskurser antas i denne sammenheng å spille en sentral rolle.

6 «[...] il n'y aura pas de défense européenne sans le Royaume-Uni» (de Villepin 2003).

7 «[...] on ne peut pas concevoir l'Europe sans la Grande-Bretagne» (Blair & Chirac 2004).

Ut fra de to perspektivene skissert ovenfor vil man forvente ulike empiriske funn når det gjelder refleksjonen av franske og britiske preferanser både i offisiell diskurs og praksiser. Med utgangspunkt i den rasjonalistisk baserte antakelsen om at franske og britiske preferanser har forblitt relativt uforandret, vil forventede funn være at offisielle EU-dokumenter og fransk og britisk ESDP-diskurs reflekterer disse preferansene. Videre må det forventes at de samme preferansene også har påvirket fransk og britisk ressursbruk (finansiering/personell) i ESDP-operasjoner. For eksempel forventes Frankrike generelt å være aktiv pådriver og bidragsyter i slike operasjoner, mens Storbritannia forventes å bidra først og fremst når dette ikke er i konflikt med NATOs rolle.

Med utgangspunkt i den alternative antakelsen om at endringer har funnet sted i ett eller begge landenes preferanser for ESDP, vil forventede funn være at slike endringer (i ulik grad) reflekteres i offisielle EU-dokumenter og i offisiell fransk og britisk sikkerhets- og forsvarsdiskurs. Sist men ikke minst kan endringer i de to landenes finansielle og personell/utstyrsmessige bidrag til ESDP-operasjoner være en indikasjon på at tradisjonelle preferanser tillegges mindre vekt enn tidligere. Dette vil bli diskutert i de kommende avsnittene.

## **Gradvis institusjonalisering av ESDP tross britiske forbehold**

Storbritannias preferanser for antiføderalisme og transatlantisme er i utgangspunktet godt ivaretatt i offisielle EU-dokumenter. Først og fremst er beslutningstaking i ESDP-spørsmål fremdeles reservert for Unionsrådet og Det europeiske råd. Disse to organene omtales gjerne som intergovernmentale, ettersom deres medlemmer representerer nasjonale interesser snarere enn partipolitiske (som Europaparlamentet) eller kollektive (som Europakommisjonen). Videre har det enkelte medlemsland beholdt sin vetorett (enkelte ganger også retten til å avstå fra å stemme) i avstemninger i Unionsrådet. Dette gjelder fremdeles for majoriteten av sakene, og alltid for dem som har militære implikasjoner. I det fåtall av saker hvor kvalifisert flertall brukes, har medlemslandene dessuten mulighet til å protestere dersom beslutningen berører viktige nasjonale interesser (Smith 2003: 44). Til sammenlikning argumenterte Frankrike i debatten om EUs forfatningstraktat for nødvendigheten av å utvide bruken av kvalifisert flertall også i sikkerhetsspørsmål. Begrunnelsen fra utenriksminister Michel Barnier var at man ville heve ambisjonsnivået for ESDP ved å unngå at ett land legger ned veto mot de 24 andre (Barnier 2004).

Også graden av EUs autonomi vis-à-vis NATO er, slik Storbritannia ønsker, begrenset gjennom offisielle EU-dokumenter. Generelt blir det understreket at det enkelte medlemslands relasjon til NATO må respekteres, og at EU kun skal handle i situasjoner hvor NATO ikke ønsker eller har mulighet til å ta på seg oppgaven (European Council 1999a, 1999b, 2001, 2003). Avklaringen av de formelle forbindelsene mellom EU og NATO fikk et gjennombrudd i en felles kunngjøring om ESDP i 2002 (EU & NATO 2002). Året etter ble den såkalte Berlin-pluss-avtalen mellom de to partene sluttført. Avtalen gir EU tilgang til NATOs ressurser og planleggingskapasiteter i situasjoner hvor NATO selv ikke har ønske om eller mulighet til å delta (Robertson 2003). En vanlig, uoffisiell, tolkning av denne avtalen har vært at NATO besitter en slags «førsterett til avslag» når begge organisasjoner er aktuelle for en operasjon.

Moravcsiks argument om at forhandlinger mellom store EU-land som Frankrike og Storbritannia «tend to converge toward the lowest common denominator» (Moravcsik 1991: 8) gir dermed så langt mening. Storbritannia har langt på vei lyktes i å begrense avgivelsen av suverenitet og sikre den transatlantiske alliansens særstilling. Frankrike på sin side ser ut til å ha akseptert de skritt Storbritannia har vært villig til å ta fra status quo og mot den franske modellen. Samtidig finnes det så avgjort elementer som korrigerer dette bildet noe, og som indikerer at Frankrike tross britiske forbehold har fått gjennomslag for sine visjoner om et konføderalt og autonomt ESDP. Dette vil i større grad være i samsvar med den sosialkonstruktivistiske tanken om at preferanser ikke nødvendigvis er eksogent gitt, men tvert imot kan endres når omkringliggende faktorer endres (Katzenstein 1996: 5, McSweeney 1999: 4). Siden Saint Malo-initiativet har EU gradvis tatt form av en troverdig sikkerhetsaktør. Gjennom en rekke offisielle dokumenter har EU etablert en målsetning om et operativt ESDP med autonom handlekraft og med en innsatsstyrke som kan deployere innen 60 dager, bli stående i opptil et år og utføre hele spekteret av de såkalte Petersberg-oppgavene (European Council 1999a, 1999b, 2001).<sup>8</sup> Lanseringen av en felles sikkerhetsstrategi for EU i 2003 har dessuten vært av stor betydning. Her ble det slått fast at EU er blitt en global aktør, og følgelig rede til å ta sin del av ansvaret for internasjonal sikkerhet

<sup>8</sup> Petersberg-oppgavene omfatter «humanitarian and rescue tasks; peace-keeping tasks; tasks of combat forces in crisis management, including peacemaking» (Western European Union 1992).

(European Council 2003). Også begrepet effektiv multilateralisme ble introdusert:

The European Union has the potential to make a major contribution, both in dealing with the threats and in helping realize the opportunities. An active and capable European Union would make an impact on a global scale. In doing so it would contribute to an effective multilateral system leading to a fairer, safer and more united world (*ibid.*: 14).

Andre viktige institusjonelle endringer har vært utnevnelsen av Javier Solana som EUs første utenriks- og sikkerhetspolitiske koordinator (i 1999) og opprettelsen av permanente politiske og militære organer som the Political and Security Committee (PSC), the European Military Committee (EUMC), the Committee for Civilian Aspects of Crisis Management (CIVCOM), the European Military Staff (EMS) og the European Defence Agency (EDA). Flere har argumentert for at denne typen institusjoner har bidratt til å skape en felles europeisk sikkerhetsidentitet, noe som igjen har påvirket det enkelte medlemslands preferanser. Karen Smith (2003: 46) påpeker for eksempel at tilstedeværelsen av permanente organer som PSC og EDA i Brussel har bidratt til økt «brusselisering» av medlemslandenes utenrikspolitikk. På samme måte observerer Helene Sjursen at

[...] although national governments are still formally in control of foreign policy, in practice, much of the foreign policy making process has been moved to Brussels, thus making it more difficult for national ministries to fully control what is being decided (Sjursen 2005: 11).

Selv om Storbritannia i forhandlinger har fått gjennomslag for å beskytte sine sensitive punkter om nasjonal suverenitet og NATOs forrang, har altså ESDPs institusjonelle design likevel blitt gradvis mer sentralisert og overnasjonalisert ved at beslutningsprosesser er flyttet fra de nasjonale hovedsteder til Brussel. Dette var også tendensen i EUs ikke-vedtatte forfatningstraktat (European Convention 2004). Det faktum at Storbritannia har akseptert disse stegene i retning sentralisering, styrker den sosialkonstruktivistiske antakelsen om at nasjonale preferanser vil kunne modifiseres som følge av sosialiseringprosesser.



## Status quo i fransk ESDP-diskurs, endringer i britisk

Fransk ESDP-diskurs forble relativt stabil i tiden før og etter Saint Malo-møtet. Chirac kom i denne perioden med gjentatte henvisninger til ønsket om et autonomt og handlekraftig ESDP. På pressekonferansen etter Saint Malo-møtet grep den franske presidenten anledningen til å gjenta betydningen av «autonom handlingskapasitet, intervensjon med europeiske militære midler sammen med NATO eller om nødvendig uten NATO» (Blair, Chirac & Jospin 1998, min overs.).<sup>9</sup> Ved en senere anledning understreket han EUs behov for «autonom kapasitet til etterretning og strategisk planlegging», og for å kunne «disponere tilpassede multinasjonale militærstyrker og benytte seg av moderne og koordinerte kommunikasjonsmidler» (Chirac 1999, min overs.).<sup>10</sup>

På samme tid var det flere tegn til et skifte i den britiske ESDP-diskursen. Det første forsiktige signalet om endring kom i det britiske forsvarsdepartementets Strategic Defence Review i juli 1998, hvor det for første gang ble slått fast at

The European Union has a vital role in helping to preserve and extend economic prosperity and political stability, including through the Common Foreign and Security Policy (Ministry of Defence 1998).

En måned før Saint Malo-møtet i desember samme år fulgte Blair mer offensivt opp da han uttalte at tiden var moden for å tenke nytt og annerledes rundt europeisk sikkerhets- og forsvarsidentitet (Blair 1998). Da Saint Malo-erklæringen ble presentert, lot mange seg overraske over ordvalget, som var langt mer i tråd med tradisjonell fransk enn britisk diskurs rundt europeisk sikkerhets- og forsvarspolitik:

[...] the [EU] must have the capacity for autonomous action, backed up by credible military forces, the means to decide to use them, and a readiness to use so, in order to respond to international crises (Britain & France 1998).

9 «[...] la nécessité d'une capacité autonome d'action, le recours à des moyens militaires européens dans l'OTAN ou hors de l'OTAN en cas de besoin, l'adaptation nécessaire de nos moyens militaires» (Blair, Chirac & Jospin 1998).

10 «[...] l'Union européenne a besoin de capacités autonomes de renseignement et de planification stratégique. Pour conduire une opération, elle doit disposer d'états-majors multinationaux adaptés et dotés de moyens de communication modernes et interopérables» (Chirac 1999).

Ifølge Jolyon Howorth kom Frankrike og Storbritannia til enighet om en slags «bevisst tvetydighet», for nettopp å favne både franske og britiske preferanser (Howorth 2004b: 222). Det ville likevel være å undervurdere Blair dersom man antok at han ikke hadde tatt høyde for at ordvalget ville bli en rettesnor for ESDPs videre utvikling. Som samme Howorth påpeker: «discourse has proven to be an immensely powerful factor in driving forward the ESDP process» (Howorth 2004a: 22). Ei heller er det sannsynlig at Blair var uvitende om Chiracs langsiktige ambisjoner med ESDP. Ikke minst gjelder dette i spørsmålet om forholdet mellom NATO og EU. Mens Blair forsikret at NATOs posisjon var trygget med uttalelser som «we need to make sure that institutional mechanism in no way undermines NATO» (Blair 2003) og «I will never put at risk NATO» (Blair 1998), påpekte Frankrikes forsvarsminister Alain Richard at militær aktivitet ikke nødvendigvis måtte gå gjennom den transatlantiske alliansen (Richard 2000). Dette og liknende franske utsagn vakte oppsikt og førte til spekulasjoner om hvorvidt EU på sikt ønsket å handle ikke bare i operasjoner hvor USA ikke ønsket å delta, men også i operasjoner USA ikke *bifalt* (Gompert 2003, Howorth 2000). I USA ble derfor nyheten om Saint Malo-initiativet møtt med en noe avventende holdning. Offisielt ga Clinton-administrasjonen sin tilslutning til det europeiske initiativet, men utenriksminister Madeleine Albright gikk samtidig ut og advarte mot en «dekobling» av EU-land fra NATO, unødvendig duplikasjon av NATOs ressurser og diskriminering av NATO-land som ikke var EU-medlemmer (Albright 1998).<sup>11</sup> Også viseutenriksminister Strobe Talbott uttrykte bekymring:

We would not want to see an ESDI that comes into being first within NATO, but then grows out of NATO and finally grows away from NATO, since that would lead to an ESDI that initially duplicates NATO but that could eventually compete with NATO (Talbott 1999).

Ifølge Stanley Sloan hadde den amerikanske regjeringen i denne perioden en «ja, men»-tilnærming til ESDP (Sloan 2000: 14–16). På den ene siden hadde man tiltro til Blairs dømmekraft, ettersom Storbritannia tradisjonelt hadde inntatt den samme holdningen som USA når det gjaldt forslag som kunne skape splid i den transatlantiske alliansen. På den annen side fryktet man at Blair ønsket å bruke ESDP for å markere en ny britisk tilnærming til Europa, muligens

11 Disse faktorene refereres gjerne til som «de tre D'er».

for å veie opp for manglende britisk deltakelse på andre områder i EU (*ibid.*). Under sitt første møte med Blair skal visepresident Dick Cheney sågar ha anklaget den britiske statsministeren for å svekke NATO (Posen 2006: 183). Skepsisen til ESDP i enkelte amerikanske kretser lot, kanskje ikke overraskende, til å tilta etter den transatlantiske striden over Irak-krigen i 2002–2003: I oktober 2003 uttalte USAs ambassadør til NATO, Nicholas Burns, at de fire EU-landene Frankrike, Tyskland, Belgia og Luxembourgs forslag om å opprette et militært hovedkvarter representerte «the most serious threat to the future of NATO» (siteret i Menon 2004: 642, se også Posen 2006). Heller ikke fra offisielt hold i NATO har holdningene til ESDP vært udelt positive. Nylig slo NATOs generalsekretær Jaap de Hoop Scheffer fast at EU og NATO «are working past each other [...] duplicating each other's efforts and [...] wasting taxpayers' money» (Scheffer 2006).<sup>12</sup> Samtidig er det viktig å merke seg at nye sikkerhetspolitiske utfordringer, herunder spesielt den internasjonale terrortrusselen, har gjort USA langt mer avhengig av et velfungerende Europa enn tidligere (Asmus 2005).<sup>13</sup>

Mens den franske ESDP-diskursen har fremstått som relativt stabil i denne perioden, kan man altså på samme tid observere et skifte i britisk diskurs. Før og etter Saint Malo-initiativet benyttet Blair-regjeringen en mer offensiv og konstituerende språkbruk enn det som tidligere hadde vært normen i spørsmålet om europeisk sikkerhet og forsvar. Det faktum at skiftet vedvarte tross skepsis fra amerikansk hold, kan være en indikasjon på mer dyptgående endringer i tradisjonelle britiske preferanser, i samsvar med den sosialkonstruktivistiske antakelsen om at preferanser er endogent snarere enn eksogent gitt.

## Finansiering med fransk dominans

Per i dag finnes det ingen enhetlig finansieringsmekanisme for ESDP, noe som gjør det vanskelig å kartlegge nøyaktig hvor store summer hvert enkelt land bidrar med. Generelle administrative

12 Scheffers utsagn må ses i sammenheng med en rekke forhold. For det første den tidligere nevnte diskusjonen om opprettelse av et militært EU-hovedkvarter. For det andre uklarhet rundt arbeidsdelingen mellom NATO og EU i felles Berlin-pluss-operasjoner (f.eks. operasjon Althea). I tillegg har Tyrkia motsatt seg at EU-landene Malta og Kypros, som ikke er NATO-medlemmer, får være med på strategiske EU–NATO-planleggingsmøter. Siden EU ikke aksepterer Tyrkias krav, er dette i praksis blitt et hinder for bredere samarbeid.

13 Her har imidlertid en sentral utfordring vært at man på europeisk og amerikansk side generelt har hatt en noe ulik tolkning av og tilnærming til særlig «krigen mot terror».

utgifter relatert til EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk finansieres imidlertid over EUs felles budsjett (European Council 1992, art. 28). I 2005 var denne delen av budsjettet fastsatt til ca 62 millioner euro (EU 2005). Videre finansieres utgifter direkte relatert til ESDP-operasjoner av medlemslandene via finansieringsorganet ATHENA, opprettet i 2004 (European Council 2004). Det gjøres her et skille mellom såkalte «medbestemmende» og «bidragsytende» land. Den første gruppen, som i ESDP-spørsmål omfatter alle EUs medlemsland minus Danmark,<sup>14</sup> finansierer felles administrative utgifter i forkant og i kjølvannet av EU-operasjoner. Den andre gruppen, som omfatter alle EU-land og tredjeland som *de facto* bidrar i den aktuelle operasjonen, deler fellesutgifter i forbindelse med selve gjennomføringen. Det enkelte lands bidragsandel fastsettes i prosent ut fra BNP, hvilket innebærer at land med høyt BNP bidrar mer i euro og cent enn land med lavt BNP. Ettersom Storbritannia og Frankrike sammen med Tyskland topper listen av EU-land med høyest BNP, innebærer ordningen at begge land har vært sentrale bidragsytere til fellesutgifter i ESDP-operasjoner så langt.<sup>15</sup> Som vi ser er det altså snakk om administrering dels på et overnasjonalt, dels på et nasjonalt nivå.

Den resterende hovedutgiftsposten i ESDP-operasjoner – utgifter til personell og utstyr – dekkes etter det såkalte «costs lie where they fall»-prinsippet. Dette innebærer i korte trekk at de enkelte landene finansierer sin egen deltakelse, noe som lenge har vært normen også i NATO-operasjoner. I tråd med hva man ville forvente ut fra et rasjonalistisk perspektiv, bestemmer medlemslandene selv både hvorvidt og eventuelt hvor mye de vil bidra. Sammen med Tyskland er Frankrike og Storbritannia her i en særstilling både med tanke på finansielle og militære ressurser. I 2004 var de to landenes forsvarsbudsjetter sammenlagt like store som summen av de øvrige 23 EU-landenes budsjetter, som vist i tabell 1.

**Tabell 1: EU-landenes og USAs forsvarsbudsjetter i 2004<sup>16</sup>**

Land	Absolutte tall (USD)	Prosentandel
Storbritannia	49,0 mrd	26,3
Frankrike	40,0 mrd	21,5
Tyskland	29,7 mrd	15,9
Totalt EU-25	186,3 mrd	100
USA	460,5 mrd	–

14 Danmark tar ikke del i EU-politikk som innvirker på nasjonal forsvarspolitik. Dette forbeholdet er nedfelt i appendixet «Protocol on the Position of Denmark» i Maastricht-traktaten (European Council 1992).

15 Basert på tall fra CIA (2006): *The World Factbook*.

16 Tall fra European Union Institute for Security Studies.

**Tabell 2: EU-landenes væpnede styrker<sup>17</sup>**

Land	Aktive væpnede styrker	Prosentandel
Tyskland	284 500	15,3
Frankrike	259 050	13,9
Storbritannia	212 600	11,4
Totalt EU-25	1 863 950	100

Videre disponerte de to landene rundt 25 % av EU-landenes totale væpnede styrker i 2003.

Denne klare finansielle og militære dominansen gjør det vanskelig å tenke seg større militære ESDP-operasjoner uten bidrag fra ett eller flere av disse tre

store EU-landene. Så langt har særlig Frankrike tatt på seg denne rollen. Landet er den største bidragsyteren til personell og utstyr i EUs militæroperasjoner sett under ett, og har følgelig også båret de største økonomiske kostnadene for denne utgiftsposten.

Ikke overraskende er Storbritannia et av landene som har markert klar støtte til den nåværende finansieringsordningen av ESDP. Den britiske begrunnelsen har vært at prinsippet om «costs lie where they fall» bidrar til å opprettholde nasjonal kontroll og dermed også ESDPs intergovernmentale struktur (se House of Commons 2002: 63). Storbritannia risikerer altså ikke å måtte finansiere andre lands personell og utstyr, og heller ikke fellesutgifter i operasjoner hvor britiske styrker ikke er involvert. Til sammenlikning har Frankrike – så langt uten gjennomslag – gått inn for å utvide definisjonen av fellesutgifter i forbindelse med ESDP-operasjoner, ut fra argumentet om at ESDPs suksess avhenger av solidaritet fra alle medlemsland og ikke bare fra dem som deltar i den enkelte operasjon (Woolbridge 2002). Dette samsvarer med Moravcsiks observasjon om at såkalt antiføderalistiske stater, som Storbritannia, vegrer seg for å delegere suverenitet til europeisk nivå, mens mer føderalt orienterte land, som Frankrike, i mindre grad vil ha motforestillinger mot dette (Moravcsik 1998: 70). Samtidig er det viktig å merke seg at finansieringen av ESDP faktisk har blitt institusjonalisert i noen grad de senere år, gjennom finansiering over det felles EU-budsjettet, opprettelse av et felles finansieringsorgan og belastning av enkelte fellesutgifter på alle medlemsland. Dette styrker derfor det sosialkonstruktivistiske argumentet om at nasjonalstatenes preferanser innenfor ESDP er under stadig påvirkning fra «det sosialiserende byråkratiet i Brussel» (Checkel 2005: 803).

17 Tall fra IIS London (2003): *The Military Balance 2003/2004*.

## ESDP-operasjoner med Frankrike i front

En direkte konsekvens av «costs lie where they fall»-prinsippet har vært at militære EU-operasjoner som regel ledes av en eller flere «lead nations» eller rammenasjoner. Denne praksisen har i sin tur bidratt til å opprettholde inntrykket av et intergovernmentalt ESDP, ettersom rammenasjonen naturlig nok setter et visst nasjonalt preg på den aktuelle operasjonen. Rammenasjonen må være et land som besitter de nødvendige politiske og militære ressurser til å koordinere, planlegge, iverksette og gjennomføre militære operasjoner (Woolbridge 2002), og både Frankrike og Storbritannia er derfor til enhver tid sterke kandidater til en slik rolle.

Det er først og fremst Frankrike som har benyttet seg av denne posisjonen i ESDP-operasjoner så langt. I den aller første militære ESDP-operasjonen, operasjon Concordia i Makedonia i 2003, var Frankrike rammenasjon og den klart største bidragsyteren med rundt 40 % av styrkene.<sup>18</sup> Til sammenlikning var Storbritannias innsats begrenset, til tross for operasjonens Berlin-pluss-fane. Med rundt 1 % av de totale styrkene var det britiske bidraget først og fremst av symbolsk art. Det finnes flere mulige forklaringer på dette: En sannsynlig begrunnelse er at landets store bidrag til operasjoner i Afghanistan og Irak gjorde det praktisk vanskelig å avse personell og utstyr på daværende tidspunkt. En annen er at uoverensstemmelsene med særlig Frankrike over Irak har medført at man av taktiske grunner ønsket å gå noe saktere frem i implementeringen av ESDP for en periode. Konflikten tvang Blair til å velge mer eksplisitt mellom USA og Europa enn han hadde vært nødt til tidligere, og Timothy Garton Ash konstaterer at det nok en gang var på den europeiske siden Blairs visjonære bro over Atlanteren kollapset (Ash 2004). Likeledes påpeker Stanley Hoffman at Blairs støtte til Bush i Irak var så helhjertet at han faktisk var villig til å sette sitt eget Saint Malo-initiativ på spill (sikkert i Menon 2004: 640). Sist men ikke minst førte vanskeligheter med å komme til enighet om Berlin-pluss-avtalen høsten 2002 til at Frankrike og et par andre EU-land foreslo å gjennomføre Concordia som en autonom EU-operasjon. Storbritannia mente dette ville være en uheldig løsning av hensyn til NATO, og la derfor ned veto mot forslaget (*ibid.*: 636). Situasjonen bekreftet i så måte at forskjellene mellom Frankrikes og Storbritannias langsiktige visjoner for ESDP fremdeles eksisterte.

---

18 De øvrige sentrale bidragsyterne var Italia, Belgia, Tyskland, Polen og Tyrkia. Prosentandelen er regnet ut med basis i tall fra European Union Institute for Security Studies.

Frankrikes ønske om å gjennomføre EUs første autonome operasjon ble likevel innfridd bare kort tid senere. Sommeren 2003 ble operasjon Artemis i Kongo igangsatt. Ikke bare var Artemis EUs første militære operasjon uavhengig av NATO, men det var også den første utenfor europeisk territorium. Frankrike markerte seg som en sterk pådriver for operasjonen, og tok nok en gang på seg rollen som rammenasjon med hele 80 % av de totale militære styrkene.<sup>19</sup> Operasjonen synes i stor grad å tjene franske preferanser. For det første var det, av historiske årsaker, enklere for Frankrike å handle under EU-flagg enn unilateralt på det afrikanske kontinent. ESDP ble i så måte en hensiktsmessig måte å kanalisere franske ressurser på. For det andre demonstrerte operasjonen at EU var i ferd med å bli en troverdig og handlekraftig sikkerhetsaktør (Ulriksen, Gourlay & Mace 2004: 512–19). For det tredje ble den en vekker for NATO om at EU var i ferd med å bli en seriøs utfordrer i europeisk sikkerhets- og forsvarspolitik. Daniel Keohane påpeker at NATO ikke engang ble forespurt om organisasjonen ønsket å lede Artemis, ettersom USA i forkant hadde vist liten interesse for å delta (Keohane 2003: 74). Dette skapte, ifølge Charles Grant, irritasjon blant enkelte beslutningstakere i Washington. I stedet for å kartlegge hvilken organisasjon som var best rustet til å påta seg oppgaven, bestemte EU seg alene for å sende fredsbevarende styrker (Grant 2003). Dermed ble en uoffisiell presedens om at NATO ikke alltid har retten til «første avslag» i ESDP-operasjoner etablert – i praksis mot Blairs forsikringer om at EU skulle handle «only where NATO has chosen not to act collectively» (Blair 2001). Likevel valgte Storbritannia å markere støtte til Artemis ved å bidra med ingeniører og annet personell. En mulig forklaring på dette er at man fra britisk side ønsket å gjenopprette det strategiske sikkerhets- og forsvarssamarbeidet med Frankrike etter Irak-krigen (Steele 2003), og at denne relativt beskjedne operasjonen i Kongo i så måte var en akseptabel pris å betale. Handlingsvalget kan altså ha vært motivert av en situasjonsbetinget strategisk vurdering. En alternativ og mer dyptgående fortolkning er imidlertid at Storbritannia ønsket å styrke EUs langsiktige rolle og innflytelse i Afrika (Ulriksen, Gourlay & Mace 2004), og at dette hensynet veide tyngre enn ønsket om å verne om den transatlantiske alliansens forrang.

<sup>19</sup> Oppgitte tall for den totale styrken i Artemis varierer mellom 1400–2000. Den franske ambassaden i Oslo oppgir at ca 1700 franske soldater deltok i Artemis, av en total styrke på ca 2000. Øvrige sentrale bidragsytere var Storbritannia, Sverige, Tyskland, Belgia, Canada og Brasil.

Endelig har Storbritannia under Blair markert seg som en forkjemper for intervensjon basert på verdier snarere enn nasjonale interesser.<sup>20</sup> Ved å forhindre at Kongo ble «et nytt Srebrenica» ville man kunne demonstrere internasjonal vilje til verdibasert intervensjon, og i forlengelsen av dette bidra til å gjenreise FNs renommé som beskytter av internasjonale menneskerettigheter (*ibid.*).

Året etter kom Storbritannia for alvor på banen i ESDP-sammenheng, som en av tre rammenasjoner i operasjon Althea i Bosnia & Hercegovina. Operasjonen var EUs foreløpig største, med rundt 6500 soldater, og sammen med Tyskland og Italia sto Storbritannia for rundt 45 % av de totale styrkene.<sup>21</sup> Frankrikes bidrag på rundt 7 % var for øvrig også av vesentlig størrelse. Den klare britiske støtten til Althea skyldes etter alt å dømme flere faktorer. Ikke bare var operasjonen et Berlin-pluss-samarbeid mellom NATO og EU og dermed i tråd med britiske preferanser for transatlantisme; de britiske militære styrkene var også mindre strukket enn året før, noe som muliggjorde en mer sentral rolle i ESDP-operasjoner.

**Tabel 3. Franske og britiske bidrag til militære ESDP-operasjoner<sup>22</sup>**

Navn	Concordia	Artemis	Althea
Område	Makedonia	Kongo	Bosnia & Hercegovina
Periode	2003	2003	2003 –
Type operasjon	Berlin-pluss	Autonom	Berlin-pluss
Total styrke	357	2000	6270
Deltakende land	27	9	33
Rammenasjon(er)	Frankrike	Frankrike	Tyskland, Italia, Storbritannia
Britisk andel	1 %	5 %	11 %
Fransk andel	41 %	80 %	7 %

20 Dette var et av hovedpoengene i Blairs tale «Doctrine of the International Community» i april 1999. Med utgangspunkt i krigen i Kosovo fastslo Blair at rettferdig krigføring bør baseres «not on any territorial ambitions but on values» (Blair 1999).

21 Basert på tall fra november 2005, hentet fra operasjon Altheas offisielle hjemmeside ([www.euforbih.org](http://www.euforbih.org)). Andre sentrale bidragsytere til operasjonen er Spania, Nederland, Polen, Portugal og Østerrike. Blant ikke-EU-landene har Tyrkia, Marokko og Romania de største bidragene.

22 Alle tallene er cirka-tall ettersom både det totale antall styrker og nasjonale bidrag varierer noe over tid.



Som vi ser av tabellen ovenfor, har Frankrike i stor grad satt sitt preg på de aktuelle ESDP-operasjonene, med svært sentrale bidrag på personellsiden. Også britiske bidrag i disse operasjonene har vært stigende, fra relativt ubetydelig i Concordia til mer substansielt i de to øvrige. Særlig støtten til den autonome operasjonen Artemis, til tross for stridigheter over Atlanteren, synes å indikere en genuin britisk støtte til ESDP-prosjektet.

### **Konklusjon: Middelvei med fransk *touche***

Helt siden den fransk-britiske Saint Malo-erklæringen om europeisk sikkerhets- og forsvarspolitik har både Frankrike og Storbritannia spilt avgjørende roller i utviklingen av ESDP. For Frankrikes del har den klare målsetningen lenge vært et autonomt og effektivisert (og følgelig mer overnasjonalt) ESDP. For Storbritannia har målet vært å begrense britisk suverenitetsavgivelse og beskytte NATOs posisjon som den viktigste sikkerhets- og forsvarsorganisasjonen i Europa.

Basert på en rasjonalistisk antakelse om at nasjonale preferanser er eksogent gitt, og at stater handler rasjonelt i søken etter disse preferansene, ville man kunne anta at det minst integrasjonsvillige landet – her Storbritannia – har bestemt hastigheten og graden av integrasjon i ESDP-sammenheng. De empiriske funnene i denne artikkelen viser imidlertid at dette ikke er tilfelle: Mens de franske preferansene har forblitt relativt uforandret, har de britiske i større grad gjennomgått endringer. Dette samsvarer i større grad med et sosialkonstruktivistisk argument, hvor staters preferanser antas å være under stadig påvirkning av endringer i sine omgivelser.

For det første tyder mye på at britisk suverenitet i økende grad er blitt delegert og begrenset på ESDP-området. Flere offisielle EU-dokumenter stadfester at målsetningen for ESDP er autonomi og handlekraft – slik Frankrike lenge har forfektet. Videre har beslutningsprosessene i ESDP-spørsmål i økende grad blitt flyttet til Brussel gjennom opprettelse av politiske og militære institusjoner og den økende synliggjøringen av EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitiske koordinator. Innholdet i den ikke-vedtatte forfatnings-traktaten tyder dessuten på aksept blant EUs 25 statsledere for at denne utviklingen skal fortsette. Disse momentene bidrar til å styrke argumentet om at også britisk sikkerhets- og forsvarspolitik i noen grad er blitt europeisert.

For det andre reflekterer den britiske ESDP-diskursen større endringer enn den tilsvarende franske i denne perioden. Målset-

ningene for ESDP i Saint Malo-erklæringen og påfølgende ESDP-dokumenter samsvarer svært godt med tradisjonelt uttalte franske preferanser for konføderalisme og begrenset atlantisme. For den britiske regjeringen var det en langt større utfordring å forsvare henvisninger til autonomi og beslutningsevne både i Saint Malo-erklæringen og i påfølgende EU-dokumenter. Til tross for en viss skepsis både fra USA og fra offisielt NATO-hold var dette likevel en utfordring Blair valgte å møte. Ikke bare inneholdt den britiske sikkerhets- og forsvarsdiskursen i denne perioden langt flere referanser til Europa og EU enn tidligere; Blair understreket også behovet for ny tenkning og etablering av en ny europeisk sikkerhetsidentitet.

Når det gjelder finansiering av ESDP-operasjoner og bidrag på personell/utstyrssiden, er konklusjonene mer tvetydige. Den største utgiftsposten i ESDP-operasjoner, nemlig personell og utstyr, tilhører fremdeles det enkelte bidragsytende land, slik Storbritannia har vært tilhenger av. Samtidig er det viktig å merke seg at finansieringen av ESDP faktisk er blitt mer institusjonalisert de senere år, gjennom finansiering av operasjoner over det felles EU-budsjettet, opprettelse av et felles finansieringsorgan og belastning av enkelte fellesutgifter på alle «medbestemmende» medlemsland. Videre ble alle militæroperasjonene som omtales i denne artikkelen, Concordia, Artemis og Althea, ledet av en eller flere rammenasjoner, hvilket har bidratt til å opprettholde ESDPs intergovernmentale design. Særlig har Frankrike stått for viktige, til dels avgjørende, bidrag i disse operasjonene. På samme tid viser Storbritannias deltakelse i Artemis, tross operasjonens autonome karakter, at den britiske forpliktelsen overfor ESDP-prosjektet er mer enn bare en kortvarig affære. Litt etter litt har Storbritannia kommet mer på banen i ESDPs militære operasjoner, først forsiktig med en mindre andel styrker til Concordia, deretter sterkere med viktige bidrag til både Artemis og Althea.

Disse faktorene tatt i betraktning, ser altså dagens ESDP ut til å være mer enn bare et minste felles multiplum mellom nasjonale preferanser: Storbritannias preferanser for et intergovernmentalt ESDP i komplementær harmoni med NATO er blitt utfordret og modifisert de senere år, samtidig som Frankrike gradvis har fått gjennomslag for sin visjon om en mer autonom og handlekraftig europeisk sikkerhets- og forsvarspolitik. Beskrivelsen av ESDP som en middelvei med en fransk *touche* gir dermed langt på vei mening.

## Litteratur

- Albright, Madeleine (1998) «The Right Balance Will Secure NATO's Future», *Financial Times* 7. desember.
- Ash, Timothy Garton (2004) *Free World. America, Europe and the Surprising Future of the West*. New York: Random House.
- Asmus, Ronald D. (2005) «Rethinking the EU: Why Washington Needs to Support European Integration», *Survival* 47(3).
- Barnier, Michel (2004) «Entretien avec le Quotidien La Croix», intervju med avisen *La Croix* i Paris, 8. juni.
- Blair, Tony (1998) «Press Conference at European Summit», pressekonferanse i Pörttschach, 24. oktober.
- Blair, Tony (1999) «Doctrine of the International community», tale i Chicago, 24. april.
- Blair, Tony (2001) «Speech to the Canadian Parliament», tale i Ottawa, 21. februar.
- Blair, Tony (2003) «A Europe of Nations not a Federal Super State», tale i Athen, 20. juni.
- Blair, Tony & Jacques Chirac (2004) «Journée de l'Europe: Rencontre de Chirac et Blair», pressekonferanse i Paris, 9. mai.
- Blair, Tony, Jacques Chirac & Lionel Jospin (1998) «Conference de Presse Conjointe», pressekonferanse i Saint Malo, 4. desember.
- Britain & France (1998) *Joint Declaration on European Defence*, Saint Malo, 3.–4. desember.
- Burgess, Michael (2000) *Federalism and European Union: The Building of Europe, 1950–2000*. London: Routledge.
- Checkel, Jeffrey T. (2001) «Why Comply? Social Learning and European Identity Change», *International Organization* 55(3).
- Checkel, Jeffrey T. (2005) «International Institutions and Socialization in Europe: Introduction and Framework», *International Organization* 59(4).
- Chirac, Jacques (1999) «Entretien de Chirac Accordée au Magazine Armées d'Aujourd'hui», Paris, 1. desember.
- Churchill, Winston (1930) «The United States of Europe», *Saturday Evening Post*, 15. februar.
- de Gaulle, Charles (1954) *L'Appel*, bind I i serien *Mémoires de Guerres*. Paris: Librairie Plon.
- de Gaulle, Charles (1959) «Déclaration», tale i Strasbourg, 23. november.
- de Villepin, Dominique (2003) «Allocution du Ministre des Affaires Etrangères, M. Dominique de Villepin, à la BBC», intervju med BBC i London, 19. oktober.
- Deighton, Anne (2001) «European Union Policy» i Anthony Seldon (red.) *The Blair Effect. The Blair Government 1997–2001*. London: Little, Brown and Company.
- EU (2005) *EU General Budget 2005*.
- EU & NATO (2002) *European Union – NATO Declaration on ESDP*, Brussel, 16. desember.
- European Convention (2004) *Draft Treaty Establishing a Constitution for Europe*, Brussel, 17–18. juni.
- European Council (1992) *Treaty on European Union*, Maastricht, 7. februar.

- European Council (1999a) *Declaration of the European Council on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence*, Köln, 3–4. juni.
- European Council (1999b) *Presidency Conclusions*, Helsinki, 10–11. desember.
- European Council (2001) *Presidency Conclusions*, Laeken, 15. desember.
- European Council (2003) *A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy*, Brussel, 12. desember.
- European Council (2004) *Council Decision 2004/197/CFSP*, Brussel, 23. februar.
- George, Stephen (1998) *An Awkward Partner. Britain in the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
- Gompert, David C. (2003) «What does America want of Europe?» i Gustav Lindstrom (red.) *Shift or rift? Asserting US–EU relations after Iraq*. Paris: European Union Institute for Security Studies.
- Grant, Charles (2003) «Reviving European defence cooperation», *NATO Review*, vinter.
- Grant, Charles (2005) «What if the British Vote No?», *Foreign Affairs* 84(3).
- Haugevik, Kristin M. (2005) *Britain and the ESDP 1998–2004: Strategic Adaptation or Identity Change?* Masteroppgave i statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Hill, Christopher (1996) «United Kingdom. Sharpening Contradictions» i Christopher Hill (red.) *The Actors in Europe's Foreign Policy*. London: Routledge.
- Holm, Ulla (2005) «Fransk udenrigspolitik er først og fremmest EU-politik», *DIIS Brief*. København: DIIS.
- House of Commons (2002) *European Scrutiny – Thirty-Second Report*. London.
- Howorth, Jolyon (2000) «Britain, France and the European Defence Initiative», *Survival* 42(2).
- Howorth, Jolyon (2004a) «The European Draft Constitutional Treaty and the Future of the European Defence Initiative: A Question of Flexibility», *European Foreign Affairs Review* (9).
- Howorth, Jolyon (2004b) «Discourse, Ideas, and Epistemic Communities in European Security and Defence Politics», *West European Politics* 27(2).
- Huhne, Chris (2003) «We Loathe Europe – But Just For Today», *The Guardian* 30. mai.
- Katzenstein, Peter (red.) (1996) *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*. New York: Colombia University Press.
- Keohane, Daniel (2003) «The European Defence Plans: Filling the Transatlantic Gaps», *The International Specator* (3).
- MacAskill, Ewen (1999) «Thatcher returns to fight old battles», *The Guardian* 6. oktober.
- MacAskill, Ewen & Nicholas Watt (2000) «Labour Launches Battle For EU», *The Guardian* 7. januar.
- McSweeney, Bill (1999) *Security, Identity and Interests. A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Menon, Anand (2004) «From Crisis to Catharsis: ESDP after Iraq», *International Affairs* 89(4).
- Ministry of Defence (1998) *Strategic Defence Review*, London, juli.
- Moravcsik, Andrew (1991) «Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community», *International Organization* 45(1).

- Moravcsik, Andrew (1993) «Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach», *Journal of Common Market Studies* 31(4).
- Moravcsik, Andrew (1998) *The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. New York: Cornell University Press.
- Olsen, Johan P. (2003) «Europeanization» i Michelle Cini (red.) *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Posen, Barry R. (2006) «European Union Security and Defence Policy: Response to Unipolarity?» *Security Studies* 15(2).
- Richard, Alain (2000) «Discours d'ouverture prononcé par M. Alain Richard», tale i Brussel, 20-21. november.
- Rieker, Pernille (kommer) «From Common Defence to Comprehensive Security. Towards the Europeanisation of French Foreign and Security Policy», *Security Dialogue* 37(4).
- Risse, Thomas & Kathryn Sikkink (1999) «The Socialization of International Human Rights Norms into Domestic Practices» i Thomas Risse, Stephen C. Ropp & Kathryn Sikkink (red.) *The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Robertson, George (2003) «Statement by NATO's Secretary-General – Berlin Plus», kunngjøring i Brussel, 17. mars.
- Scheffer, Jaap de Hoop (2006) «Speech Given at the 42nd Munich Conference on Security Policy», tale i München, 4. februar.
- Sjursen, Helene (2005) «Towards a post-national foreign and security policy?» *Arena Working Paper* 04/12.
- Sloan, Stanley R. (2000) «The United States and European Defence», *Chaillot Paper* (39).
- Smith, Karen E. (2003) *European Union Foreign Policy in a Changing World*. Oxford: Oxford University Press.
- Steele, Jonathan (2003) «UN sends troops to stop Congo massacres», *The Guardian* 31. mai.
- Talbott, Strobe (1999) «America's Stake in a Strong Europe», tale i London, 7. oktober.
- Ulriksen, Ståle, Catriona Gourlay & Catriona Mace (2004) «Operation Artemis: The Shape of Things to Come?», *International Peacekeeping* 11(3).
- Western European Union (1992) *Petersberg Declaration*, St. Petersburg, 19. juni.
- Woolbridge, Jamie (2002) *Breakthrough in ESDP Funding*. Brussel: International Security Information Service.